

Dimpotrivă, o serie de cercetători ca D. Russo, N. Cartoian¹, G. Ciuhandu² și alții au contestat ori au căutat să estompeze această prezență după o metodă pe care am numit-o în prima parte a studiului nostru «expertiză dogmatică», arătând de ce nu este concludentă. Intenția cu care s-a contestat influența bogomilismului la nordul Dunării este vizibilă: într-o vreme când se urmărea minimalizarea relațiilor istorice și culturale romîno-slave, nu se putea acorda o favoare deosebită acestei punți între cultura populară bulgară și cea romînă. Procedul crea însă un gol în explicarea difuzării la nordul Dunării a multor «cărți populare», obligîndu-i pe cercetători să se mențină, în studierea acestora, la maniera pur descriptivă și eminentemente statică.

În ultima vreme, prezența influenței bogomilice la nordul Dunării a fost admisă în tratatul *Istoria Romîniei*, vol. II, în tratatul *Istoria literaturii romîne*, vol. I și în unele sinteze recente de literatură romînă veche, deși fără o analiză mai aprofundată a fenomenului. De fapt, de la Hasdeu și de la conferințele ținute de Iorga în 1929, rolul bogomilismului la nordul Dunării și formele pe care le-a luat influența sa nu s-au mai învrednicit de o cercetare specială. De aceea am socotit necesară o reexaminare a problemei într-un cadru mai larg și pe baza metodei materialist-istorice. E ceea ce ne propunem să realizăm în această a doua parte a studiului nostru.

Teza pe care o formulăm și o argumentăm în cercetarea de față este următoarea: bogomilismul n-a acționat la nordul Dunării ca mișcare religios-socială antifeudală, așa încît este zadarnic să căutăm hotărîri speciale ale bisericii ortodoxe romîne sau măsuri de forță ale feudalității romînești îndreptate împotriva sa. Masele populare romînești n-au fost niciodată religios-dogmatic bogomile, nu s-au organizat în comunități separate, ostile bisericii oficiale, în care să se practice ritualul bogomilic și să se răspîndească ideologia bogomilică sub forma unei religii. Așa încît, cei care vor să demonstreze că n-a existat influența bogomilică la romîni pe motiv că lipsesc anume fenomene caracteristice pentru evoluția balcanică sau chiar occidentală a bogomilismului fac abstracție tocmai de formele reale pe care le-a îmbrăcat în cadrul culturii romîne influența acestei puternice mișcări sud-dunărene.

Care sînt aceste forme și cum a pătruns influența bogomilică la nordul Dunării? Socotim că, în lămîna primei părți a studiului nostru, răspunsurile la aceste două întrebări apar mai clare decît în trecut.

Bogomilismul n-a fost numai o mișcare religioasă și nici numai o mișcare socială antifeudală. El a fost — prin rezultatele sale culturale — și o forță configuratoare a culturii populare. Aplicînd culturii din perioada orînduirii feudale teza lui V. I. Lenin despre existența «a două culturi naționale în sinul fiecărei culturi naționale»³, putem înțelege mai bine fenomenul care a avut loc în Bulgaria secolelor X—XIV: aici, alături de cultura claselor exploatatoare, de cultura feudalilor laici și bisericești, reprezentată de cărturarii de la curțile țarilor și din minăstiri⁴, s-a dezvoltat o cultură scrisă mai aproape de masele populare, de aspirațiile lor, de preocupările lor. Această cultură, sub presiunea ideologiei

¹ *Cărțile populare în literatura romînească*, I, București, 1929, și *Istoria literaturii romîne vechi*, I, 1940.

² *Bogomilismul și romîni*, Sibiu, 1932.

³ Lenin, *Despre cultură și artă*, București, 1957, p. 201.

⁴ Această cultură a fost prezentată magistral pentru sec. IX—X de E. Gheorghiev în *Разцветът на българската литература в IX—X вв.*, Sofia, 1962.